

סיפורים קורים לעמים שמספרים סיפורים

הרב יעקב נגן
ר"מ בישיבת ההסדר עתניאל

סיפור יציאת מצרים הוא סיפור הצלחה שעלילתו דרמטית: עם חלש של עבדים המצליח להשיג חירות במאבק עם המעצמה העולמית של העת העתיקה. יש שיטענו שמוטיב התגברות החלש על החזק האכזרי הוא מוטיב שחוק, אך יהיה זה כמעט כמו להתלונן ששייקספיר מלא בקלישאות. סיפור יציאת מצרים הוא סיפור ציורי ביותר וגדוש אפקטים.

לכאורה מזל גדול שכך, שהרי מדובר באירוע מכונן בתולדות עם ישראל שמסופר ונלמד למעלה משלושת אלפים שנה. בכל יום יש חיוב להיזכר בו, ובלייל הסדר יש חיוב לספר אותו, ואם מצווה עלינו לספרו, מה טוב שהסיפור ערב לדמיונו.

אך מתברר שיש כאן כוונת מכון: כאשר התורה מגוללת, בתחילת הפרשה שלנו, את תולדות האירוע המכונן של עם ישראל, אירוע בעל חשיבות היסטורית מובהקת, אלוהים מגלה למשה שהוא יקשה את לב פרעה, ופרעה יסרב לשחרר את עם ישראל למרות המכות שישית עליו. אך לשם מה ה' מכביד את לב פרעה?

כשהייתי ילד חשבתי שהכבדת הלב נועדה להעניש את מצרים, אולם בפסוקים מפורש נימוק אחר לחלוטין: "ולמען תספר באזני בן ובן בןך את אשר התעללתי במצרים" (שמות י ב). לא די היה לקב"ה להוציא את ישראל ממצרים, הוא רצה ליצור סיפור מרשים שאפשר יהיה לספר אותו לדורי דורות, וממילא היה חייב ליטול מפרעה את בחירתו החפשית כדי שלא ישחרר את בני ישראל ממצרים מוקדם מדי.

סיפור על סיפור

הסופר פול אוסטר אמר ש"סיפורים קורים לאנשים שמספרים סיפורים". כנראה שסיפורים קורים גם לעמים שמספרים סיפורים. הצד הסיפורי של יציאת מצרים התרחש כדי שיהיה סיפור לספר, והעובדה שעם ישראל סיפר את הסיפור הזה במהלך הדורות הולידה סיפורים חדשים כאשר כל דור ודור קורא את ההווה לאור העבר, ומתוך כך מעצב את זהותו, "בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים" (משנה פסחים י, ה). הרב יונתן זקס, רבה הראשי של אנגליה לשעבר, אמר פעם שהיחס בין עם ישראל לסיפור יציאת מצרים אינו כשל עם שיש לו סיפור אלא כסיפור שיש לו עם.

דוגמאות להשראה שמעורר סיפור יציאת מצרים ניתן היה לראות בהפגנות לשחרור יהודי ברית המועצות, שהיו מלוות תמיד בקריאות "שלח את עמי!". גם במאבק לזכויות השחורים בארצות הברית שהוביל מרטין לותר קינג היה סיפור יציאת מצרים מוטיב מרכזי. אך הסיפור הותיר חותם לא רק על תנועות, אלא גם על יחידים. גם סיפור המשפחה שלי התהווה בזכות יציאת מצרים.

סבה של אשתי, חתן פרס ישראל פרופ' עקיבא ארנסט סימון ז"ל, צאצאו של ר' עקיבא איגר, נולד בגרמניה למשפחה יהודית מתבוללת. עד גיל שבע כלל לא ידע שהוא יהודי. תקופת התבגרותו עברה עליו כנער גרמני לכל דבר, ועובדת היותו יהודי הייתה שולית בזהותו. עם פרוץ מלחמת העולם הראשונה התגייס סימון לצבא גרמניה, ושם נתקל באנטישמיות בוטה ואכזרית. המפגש עם חבריו הגרמנים לנשק היה הניצן הראשון שבישר שהשתלבותו בחיי גרמניה עתידה להשתנות. ערב אחד נודע לסימון שהחייילים היהודים מציינים הלילה את ליל הסדר, אירוע שהיה זר לו לחלוטין. לקראת סוף הסדר נעמדו משתתפים אחדים על רגליהם וקראו בהתלהבות "לשנה הבאה בירושלים הבנויה". כאשר שאל סימון את הבחור שישב לידו מדוע הם נעמדים, נענה: "האנשים האלו הם ציונים. הם רוצים להדגיש כי העם היהודי צריך לחזור לחיות בארץ ישראל". "באותו רגע השתנו חיי", היה סימון חוזר ומספר במשך שנים, "נעמדתי גם אני על רגליי אט אט, וחשבתי – אני רוצה להיות יהודי, אני רוצה להיות ציוני, אני רוצה לעלות לארץ ישראל!". מיד כשהשתחרר מהצבא החל ללמוד תורה ועברית ולקיים מצוות, וכמה שנים לאחר מכן הגשים את חלומו ועלה לארץ ישראל.

בין הנצח המצרי לנצח היהודי

שמעתי פעם את הרב יונתן זקס מספר על שני עמים בעולם הקדום שחיפשו את הנצח והשיגו אותו. המצרים השיגו את הנצח על ידי בניית "מבני אבן כבירים שנועדו לנצח את הזמן" (magnificent monuments to withstand the winds of time) – הפירמידות, שניצבות עד היום הזה ברחבי המדבר המצרי. גם בני ישראל מצאו את הדרך אל הנצח, אולם בדרך שונה. בנאום הראשון של משה לעם, עוד בטרם הושלמה היציאה ממצרים, הוא כבר הפציר בהם לספר לדורות הבאים את שראו עיניהם. מאז מקיים כל דור את צוואתו של משה, והמורשת היהודית נשמרת על ידי הקשר החי שבין הורים לילדים. הנצח של עם ישראל מתקיים מדור לדור.

באחד מביקורינו אצל הוריי בארצות הברית, לקחה אשתי מיכל את ילדינו לאגף המצרי במוזיאון הגדול של ניו יורק. ברגע שנכנסו לתערוכה רץ הצעיר שבחבורה והתיישב בין כפותיו הגדולות של פסל ספינקס גדול. מובן שמרגע זה ואילך שומר התערוכה, אדם מבוגר וגדל גוף, פקח את עינו הבוחנת על ילדיי, נצמד אליהם והלך אחריהם לכל אשר פנו. מיכל הנמיכה את קולה בהסבירה לילדים על הפסלים ועל התרבות המצרית, מחשש שמא הדיבורים מפריעים לשומר, אך הוא רק התקרב עוד ועוד. כאשר יצאו מהאגף המצרי ניגש אליהם השומר ושאל בפליאה גדולה: "Is that Hebrew that your children are speaking?" (האם ילדיכם משוחחים בעברית?).

השומר, שהיה נוצרי מאמין, הכיר היטב את סיפור יציאת מצרים, אך הוא נדהם לגלות שאחרי שנים רבות כל כך הוא פוגש משפחה יהודית מארץ ישראל שילדיה מדברים בשפת התנ"ך, אותה שפה שאבות אבותיהם דיברו בה כאשר עשו את דרכם ממצרים לארץ ישראל. ניצחונו של עם ישראל על תרבות מצרים מסתמן בבירור – הנצח של מצרים מונח בארונות הזכוכית במוזיאונים, ואילו הנצח של העם היהודי חי וקיים. ynagen@gmail.com לתגובות: